Natalia IVASÎŞEN
Universitatea de Stat
„Alecu Russo”
din Bălți

VITALIE CIOBANU: ETOSUL CRITIC

Vitalie Ciobanu: the critical ethos

Abstract: In the approach of the essayist and literary critic Vitalie Ciobanu, the critical ethos defines his exegetic trajectory, requiring from a critic to observe *thedignity* of the discourse in his remarks, to rely on the value of the work and its synchronical potential, to ensure the re-evaluation of the literary canon, proving to have a critical spirit, consciousness of reality and difference etc. In his books, Vitalie Ciobanu interprets the moment of transition from a literature dominated by the fear of difference to an emancipated literature claiming the right to difference

Keywords:truth, critical ethos, the right to difference, fear of difference, integration, re-evaluation, synchronization, critical spirit.

Rezumat: În cazul lui Vitalie Ciobanu, *ethosul critic* este cel care îi definește traiectul exegetic, solicitând ca un critic să respecte în comentariile sale *demnitatea* discursului, să mizeze pe valoarea operei și pe potențialul ei de sincronizare, să asigure reevaluarea canonului literar, să dea dovadă de spirit critic, conștiință a realității și a diferenței etc. În cărțile sale, Vitalie Ciobanu interpretează momentul de tranziție de la o literatură în care domină *frica de diferență* la o literatură emancipată, ce-și reclamă *dreptul la diferență*.

Cuvinte-cheie: adevăr, ethos critic, dreptul la diferență, frica de diferență, integrare, reevaluare, sincronizare, spirit critic

Frica de diferenţă (1999), *Valsul pe Eşafod* (2001), *Anatomia falimentului geopolitic: Republica Moldova* (2005), *Scribul în grădina fermecată* (2014) sunt cărți în care procesul literar-cultural şi cel sociopolitic contemporan din Basarabia sunt abordate dintr-o perspectivă „est-etică”, consacrându-l pe Vitalie Ciobanu drept un *contrafort* al moralității în spațiul basarabean. Diferite ca substanţă, eseurile, cronicile și articolele sale de atitudine sunt expresia unui *ethos critic* asumat. Într-un articol despre Monica Lovinescu, Vitalie Ciobanu își exprimă „convingerea că factorul moral nu poate lipsi din judecata globală asupra unei opere” (2013), crez pe care îl respectă de-a lungul carierei sale exegetice. Raportarea la Monica Lovinescu este un prilej de a determina coordonatele *esteticii etice* (Grigurcu, Gheorghe, p. 57) în demersul optzecistului

BDD-A29160 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:03 UTC)

basarabean: „M-a învățat ce este cultura înaltă, exigența, spiritul critic, complexitatea unei opere de artă și, mai presus de toate, ne-a îndemnat să trăim în adevăr, într-o perioadă crudă a istoriei, în care puteai lesne să-ți pierzi sufletul, să-ți pătezi conștiința” (Ciobanu, Vitalie 2013).

Pentru Vitalie Ciobanu, *a trăi în adevăr* înseamnă a-ți exprima, în scris, condiția de „*raisonneur* la ecourile unui anume timp, la reflecția unui anume loc” (1999, p. 7), a tălmăci „polemica dintre *norma* care [...] însuflețește, scriind, și realitatea ce se încăpățânează să o contrazică” (2005, p. 9), or scriitorul trebuie să fie predispus oricând „să-și pună probleme morale, să-și chestioneze responsabilitățile proprii, să distingă între bine și rău, să condamne minciuna, să acorde și să-și acorde șansa redempțiunii” (2014, p. 297). Altfel zis, pentru a-și exercita menirea etică, discursul trebuie să respecte un cod al obiectivității, nu în sens de detașare, distanță, ci în sens de implicare, asumare.

Unul dintre genurile care-i pune în valoare această condiție este eseul, care, potrivit lui Vitalie Ciobanu, „înfățișează, metaforic vorbind, ritualul unei execuții publice”, iar în plan cultural presupune „disecarea unor idei, stigmatizarea unor mentalități sau incizia operată pe corpul cărților celuilalt” (2001, p. 8). Eseurile sale, caracterizate de Carmen Mușat prin „siguranța demonstrației, rafinamentul critic și eleganța discursului” (2001), formulează premisele celui mai râvnit proiect al scriitorului, integrarea culturală în spațiul european, care depinde de asumarea unui fond identitar complex: basarabean, românesc și, în consecință, european. Tezele emise au un extraordinar potențial de mobilizare a conștiinței, căci pot configura o platformă de limpezire a multiplelor teme identitare (spiritul critic, conștiința realității, criza morală, diferența, identitatea, restructurarea/reeavaluarea, ruptura, continuitatea, sincronizarea, valoarea, complexele ș.a.), pot orienta gustul public către un sistem de valori și norme ale civilizației europene, pot indica direcții de dezvoltare a literaturii și culturii din Basarabia, pot confirma, prin exemplul autorului, că miza „est-etică” garantează integritatea activităților unui intelectual etc. Această deschidere și putere a reflecției libere contează pentru climatul anilor de tranziție de la o literatură ce întârzie să depășească *frica de diferență* la o literatură ce-și revendică *dreptul la diferență*.

Să începem așadar cu spiritul critic. Atenția sporită față de această noțiune ne obligă să evocăm înțelesul pe care i-l atribuie eseistul și, bineînțeles, gesturile prin care se manifestă. Interesul pentru spirit critic este anunțat în eseul *Despre spiritul critic în Basarabia și nu numai* (1990), publicat în revista ieșeană *Convorbiri literare*. Acest detaliu se umple de semnificație dacă luăm în considerare că textul este scris la numai trei luni de la revoluția din 1989, ceea ce reflectă cutezanța și stringența scoaterii din anonimat a unui subiect tabu în perioada comunistă, dar care ar putea face carieră paradigmatică în anii de tranziție. Prin urmare, scriitorii „tineri”, cotați cu „prima șansă” în proiectul de resuscitare a spiritului critic și a încurajării competiției valorice, au nevoie „de o publicație în jurul căreia să-și formeze o ideologie literară” (Ciobanu, Vitalie 1999, p. 96) și această publicație devine, peste patru ani, revista *Contrafort*.

BDD-A29160 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:03 UTC)

De remarcat că în programul estetic al revistei spiritul critic este un element-cheie, căci, așa cum susține Vitalie Ciobanu într-un dialog cu Tamara Cărăuș, scriitorii din jurul revistei sunt „preocupați de sincronizarea cu literatura română contemporană și de introducerea unor criterii de evaluare estetică și morală comune întregului spațiu românesc" (1999, p. 291).

Totuși, ce înțeles îi atribuie Vitalie Ciobanu spiritului critic? În *Cum mai stăm cu spiritul critic?* (1996), autorul menționează că noțiunea desemnează o inteligență „ieșită din espectativă, clarviziunea aplicată la obiect, receptivitatea în faţa provocărilor lumii, pe scurt, *o reacţie asumată*" (1999, p. 43). Or, spiritul critic, un produs „al lucidității și al iubirii", „reclamă sensibilitate, participare, echilibru, spontaneitate necesară, generozitate și exigență, întrucât afirmă *libertatea interioară* a individului" și „nu are nimic comun [...] cu maliția, crisparea, scepticismul, vanitatea exacerbată, cinismul sau cu ispita" detractării (Ciobanu, Vitalie 1999, p. 46). Având în vedere că spiritul critic este ostil erorii, el se va folosi nu doar de potențialul afirmației, ci și de cel al negației, pentru a lupta, așa cum susține Adrian Marino, „cu prestigiul oricăror *dogme*, în speță literare, de veche și foarte rezistentă tradiție", cu „principul *autorității* hermeneutice care le susține", cu „osificarea, sclerozarea, stagnarea ostilă regenerării și progresului", cu „argumentul sociologic al majorității", dar și cu „o întreagă mitologie parazitară", din care nu lipsesc „sensurile eronate, semnificațiile abuzive, judecățile tradiționale, automatismele de gândire, superstițiile estetice, rutina, prestigiul formelor perimate" (pp. 145-148). La scară locală, fenomenele combătute de Vitalie Ciobanu sunt criza de identitate, fascinația unor mituri paternaliste, „împăierea" unor scriitori consacrați, prejudecățile, festivismul, tendința de marginalizare și provincializare, frica de diferență, superficialitatea și inerția ș.a.

La întrebarea revistei *Semn*, „Cărui fenomen din actualitatea culturală și literară românească i-ați spune un categoric NU?", Vitalie Ciobanu propune dubletul *superficialitate* și *inerție*: „Prăbușirea vechilor bariere, dispariția căluşului din gură și a cenzorului interior […] nu a stimulat coborârea în profunzimi, ci glisarea la suprafaţă, verbiajul incontinent, relaxarea criteriilor, amorţirea spiritului critic, proliferarea imposturii, efervescenţa kitsch-ului, revărsarea vulgarităţii" (2003, p. 7). Superficialitatea și inerţia ranforsează instituţia *fricii de diferenţă*, dându-i statutul de normă, pe care intelectualul, din laşitate, nu riscă să o contrazică: „Superficialitatea îi împiedică pe mulţi români să treacă dincolo de nivelul strict epidermic al senzorialităţii lor, «scutindu-i» de întâlnirea, nu-i aşa?, atât de stresantă cu marile adevăruri" (Ciobanu, Vitalie 2003, p. 8). Învingerea acestui complex depinde de conştientizarea faptului că limita, impusă de diferenţă, devine ca și orice limită „irevocabilă dacă este absolutizată, renegată sau ocultată" (Ciobanu, Vitalie 1999, p. 150).

Din eseul *Frica de diferență* (1997), text de referință a ciclului de *eseuri de tranziție*, înțelegem că negația („frica") și afirmația („diferența") devin complementare în manifestarea plenară a spiritului critic. Aleasă pentru a deschide culegerea omonimă, aserțiunea lui Leon Wiesetier din *Împotriva identității* – „Dacă eşti încredinţat că nu te pot urma, nu are niciun rost să-i îndrumi pe ceilalţi spre ceea ce preţuieşti.

BDD-A29160 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:03 UTC)

Nu are niciun rost să te mândreşti cu diferenţa ta, dacă diferenţele orbesc, dacă ceilalţi nu pot vedea" (Ciobanu, Vitalie 1999, p. 5) – orientează discursul către un ethos critic, a cărui miză majoră este valorificarea *diferenței* ca „dilemă a cunoașterii, a refuzului sau a acceptării acesteia" (Ciobanu, Vitalie 1999, p. 292). Diferenţa devine în discursul lui Vitalie Ciobanu o frumoasă metaforă a lucidităţii, iar formula *frica de diferenţă* caracterizează, dar şi explică fenomenul intoxicării cu iluzii.

În contextul operei eminesciene, spiritul critic este solicitat să formuleze o reacţie la hipertrofierea/„împăierea" imaginii poetului, mutaţie obţinută în faza receptării: „Nu m-am încumetat niciodată să scriu ori să vorbesc despre Eminescu în public – şi cred că este un sentiment împărtăşit de mulţi oameni, mai tineri sau mai vârstnici – probabil dintr-o reacţie instinctivă de a nu luneca în clisa unor locuri comune, a frazelor ce nu mă reprezintă. Poate că singurul mod de a ne apropia cu adevărat de «poetul naţional» este a formula simple întrebări, a ne testa necontenit propria existenţă în spiritul Literei sale" (Ciobanu, Vitalie 1999, p. 35). *Poetul „împăiat"* (1995), publicat cu trei ani înainte de a se declanșa polemica de la *Dilema* (numerele 265 și 266 din 1998), atrage atenția asupra însușirii unor mecanisme de reevaluare a prezentului prin raportare la Eminescu și a lui Eminescu prin raportare la prezent. Punerea unor valori, considerate incontestabile, sub semnul revizuirii, al reexaminării statutului acestora este absolut indispensabil în plină postmodernitate. „*Spiritul critic* la noi, subliniază Vitalie Ciobanu într-un alt context, se izbeşte de o doză considerabilă de autosuficienţă şi autoadulare, de o mefienţă psihanalizabilă faţă de necesitatea revizuirii vechilor ierarhii stabilite prin *ucaz*, de teama de a dezbate metehnele spiritului național, carențele culturii și civilizației noastre, scăderile de caracter, duplicitățile comportamentale" (2001, pp. 26-27). Aflat sub patronajul prejudecăţilor, a ierarhiilor primite de-a gata, intelectualul se supune automutilării morale prin indiferenţă, prin incapacitatea recunoaşterii unor erori, prin nedorinţa de a se re-gândi în raport cu ceilalţi, prin falsificarea propriei identităţi şi prin atâtea altele, reunite sub formula *frica de diferenţă*. Drama intelectualului este ascunsă în renunţarea la vindecare, în asumarea unor principii sau ierarhii numai pe motiv că resimte un fel de trădare în actul restructurării acestora. Prin urmare, se recurge, din frică, la fundamentarea unor bariere care să nu permită inserția noului, dotat cu un instrumentar reevaluativ: „Paradoxal, în loc să-şi asume greşelile comise, propria lipsă de consecvenţă şi luciditate, vechii «luptători» şi-au reorientat discursul împotriva noilor inamici: tinerii intelectuali critici". Și toate acestea de „teama de a nu-și pierde soclurile" (Ciobanu, Vitalie 2005, p. 33).

O altă temă de rezonanţă este *integrarea* culturală în spațiul european. Dacă în volumele *Frica de diferență* și *Valsul pe Eșafod*, eseistul propune soluții pentru înfăptuirea proiectului integrării, atunci în *Scribul în grădina fermecată* el demonstrează, prin propriul exemplu, că aceste soluții au sorți de izbândă.

Să le luăm la rând. În eseul *Integrarea, printre altele* (1996), Vitalie Ciobanu determină existența a două forme de integrare: una propriu-zisă, realizată „printre altele, în timpul liber, de ochii lumii" și alta ideală, solicitând „criterii, analize, principii,

BDD-A29160 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:03 UTC)

valori, afinități elective" (1999, p. 50). Renunțarea la *festivism*, la *atitudinea de victimă*, dar, mai ales, desăvârșirea unei *judecăți a sinelui* ca probă de civism și moralitate sunt soluțiile imediate pe care le poate aplica intelectualul pentru a nu „cădea în sub-istorie" (Ciobanu, Vitalie 1999, p. 51). În eseul *Complexele culturilor din Europa Centrală și de Est și integrarea europeană. Cazul românesc* (2001), autorul susține că integrarea depinde de asimilarea complexelor („întârzierea istorică", complexul teritorialității, complexe de natură etică) și, ulterior, de cultivarea ideilor de *identitate*, *tradiție*, *valori* (Ciobanu, Vitalie 2001, p. 31).

Dacă în cărțile anterioare „conștiința europeană" este explorată în plin proces de recâștigare a integrității morale, atunci în volumul *Scribul în grădina fermecată* această conștiință este ilustrată de pe pozițiile unei experiențe personale asumate, în care lectura, filmele lui Fellini și Tarkovski, tablourile lui El Greco și Dali, sculpturile lui Michelangello și Brâncuși, muzica lui Mozart și Ennio Morricone, ieșirile în Occident și propriile „zăcăminte culturale" au jucat un rol crucial. Realitatea, aici, este explorată din perspectiva subiectului implicat în rezolvarea crizelor ce nu contenesc să alimenteze angoasele scriitorului în secolul al XXI-lea. În aceste condiții, scriitorul rămâne un „furnizor de repere esențiale, un cavaler al bunului-simț" (Ciobanu, Vitalie 2014, p. 65), cu precizarea că, în locul justițiarului fervent, care punea în centrul meditațiilor sale problema cu toate sinuozitățile ei, apare lectorul care recunoaște că drumul către problemă a trecut întotdeauna prin lectură. Astfel, ideea centrală a acestei culegeri este următoarea: „lectura ca mediu de formare a spiritului creator" (Ciobanu, Vitalie 2014, p. 7), cartea devenind un pretext și nu context pentru comentariile vieții literare din spațiul românesc.

În eseul *Scriitorul și noua Europa* (2012), Vitalie Ciobanu se declară un european cu actele în regulă: „Sunt un european nu doar prin valorile pe care mi le revendic, spontan și orgolios, sunt un european și prin dilemele, complexele, ezitările – mai ales acestea! –, prin frământările și îndoielile care mă împiedică să îmbrățișez fără rest o anumită viziune asupra vieții, o credință exclusivă, întrucât devoțiunea lipsită de orizont moral mi-ar obnubila spiritul critic și libertatea ființei mele aflate în căutarea propriului adevăr, a propriului *castel*..." (Ciobanu, Vitalie 2014, p. 62). Pentru scriitorul care nu este „*din* Europa", există șansa accederii la comunitatea europeană prin *vocație*, ceea ce presupune să ai „o viziune integratoare, pe plan politic, filozofic și estetic", „să aperi libertatea de expresie și demnitatea individului în fața revărsărilor gregare și a pulsiunilor autoritariste", „să participi la dezbaterile de idei", „să-ți exerciți, în orice împrejurare, *spiritul critic*", să lupți cu propriile prejudecăți și [...] să combați credințele, opiniile «pietrificate» ale conaționalilor tăi" (Ciobanu, Vitalie 2014, p. 66).

Demersul eseistului se bucură de aprecierile unor istorici și critici literari de primă mărime de la noi și de peste Prut. Dacă pentru Nicolae Manolescu, textele lui Vitalie Ciobanu garantează *excepția* (2008, p. 1401), atunci pentru Alex. Ștefănescu – mult mai generos în aprecieri – eseistul basarabean reprezintă o „surpriză", deoarece „are un mod european de a fi intelectual (ceea ce înseamnă că supune totul,

BDD-A29160 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:03 UTC)

inclusiv spiritul european, unei judecăți critice)" (2005, p. 1132). Eugen Lungu îl consideră un „eseist cu o precumpănitoare gândire civică" (2016, p. 7), iar Emilian Galaicu-Păun crede că „Vitalie Ciobanu este tipul de intelectual cu vederi largi și schepsis cât pentru o generație" (2014).

Critica literară, la fel ca și eseul, „vertebrează conștiința de sine a unei literaturi și-i conferă o replică demnă în civilizație" (Ciobanu, Vitalie 2001, p. 6). Judecata de întâmpinare respectă același cod „est-etic", prin care se insistă asupra *demnității* discursului: „adevărul mai presus de toate, chiar dacă în literatură adevărurile sunt mereu subiective și parțiale" (Ciobanu, Vitalie 2014, p. 294). Despre ce fel de adevăr însă vorbește criticul? Unul care să corespundă realității textuale sau realității propriu-zise, a lumii obiective? Și unul, și celălalt. Ca urmare, imperativul „est-etic" se manifestă atât în selecția și interpretarea cărților cu verticalitate etică, cât și în rigoarea judecăților formulate.

Adevărul pe care îl caută Vitalie Ciobanu în cărțile altora trebuie să rezoneze cu adevărul său, de unde și intenția de a comenta exclusiv ceea ce îi place și îl provoacă intelectual, ignorând, în mod deliberat, să comenteze „rateuri evidente și produse mediocre" (2014, p. 7). Scrie, în special, despre cărțile care contribuie la schimbarea de mentalitate în literatura și cultura pe care le reprezintă, prin maniera în care „sublimează literar patimile tranziției" și „traumele istoriei recente" (Ciobanu, Vitalie 2014, p. 285). Sunt cărți din varii domenii (beletristică, critică, filozofie, politică, memorialistică ș.a.), aparținând unor scriitori și gânditori europeni (Adam Michnick, Franz Kafka, Vladimir Bukovski ș.a.), români (Gabriela Melinescu, Horia-Roman Patapievici, Octavian Paler, Matei Călinescu, Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Mircea Cărtărescu, Mariana Codruț, Al. Ecovoiu, Dorin Tudoran, Dumitru Radu Popa, Monica Lovinescu, Ioana Pârvulescu, Nicolae Manolescu, Carmen Mușat ș.a.) și basarabeni (Vasile Gârneț, Mihai Cimpoi, Andrei Țurcanu, Leo Butnaru, Emilian Galaicu-Păun, Aureliu Busuioc, Constantin Cheianu, Tamara Cărăuș, Eugen Lungu, Vasile Ernu, Maria Șleahtițchi ș.a.). De altfel, lista basarabeană a putut fi extinsă abia după anii *Fricii de diferență* (1992-1998), atunci când cărțile acestora furnizau suficiente probe de luciditate și valoare.

Așa cum se poate observa, în majoritatea cronicilor, criticul se îngrijește de anunțarea mizei etice a cărții. În acest caz, instrumentarul hermeneutului nu este suficient, criticul „cedând locul... duhovnicului, cel ce ne eliberează vize de trecere pentru «suflet», în funcție de câtă libertate îi acordăm în intimitatea noastră" (Ciobanu, Vitalie 2001, p. 160). Criticul-„duhovnic" determină „valoarea *soteriologică* a cărții", pe când hermeneutul vorbește despre valoarea estetică a acesteia (*Ibidem*).

În *Arta de a „descrie"* (1992), cronică la volumul de poezie *Personaj în grădina uitată* de Vasile Gârneț, se promovează ideea de „refugiere în estetic" ca „act de disidență". Demersul poetului, insistă cronicarul, reflectă „o campanie împotriva prostului gust, a gândirii uniformizante, contra secularizării conștiințelor, și nu în ultimul rând, o campanie împotriva limbajului bombastic și insipid care a invadat agora" (Ciobanu, Vitalie 1999, p. 171).

BDD-A29160 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:03 UTC)

Din *Psihanalistul în arenă* (2004), de exemplu, reținem metafora „ciorbei de burtă” pentru a ilustra caracterul funcţional al eticului. Reflecţiile lui Valentin Protopopescu din culegerea *Ciorba de burtă sau gâlceava românului cu sine însuși* reprezintă un prilej de a insista asupra pericolului intoxicării cu iluzii, or autorul este, după expunerea lui Vitalie Ciobanu, „un autor care nu se teme «să fluiere în biserică», atunci când vede că ritualul e sterp, iar prin odăjdiile sacerdotului răzbate surtucul de precupeţ”, iar „pasiunile sale analitice, strunite în corsetul unei etici intelectuale atent supravegheate, au capacitatea să provoace o gravă *indigestie* pe scena intelectuală românească, o întâmpinare furtunoasă, constituind suma tuturor orgoliilor atinse de eseist, plus, firește, întotdeauna bucuros să pună umărul la «cuminţirea» unui eretic” (Ciobanu, Vitalie 2004, p. 4).

Pe aceleași cooordonate se produce întâlnirea dintre critic și proza Marianei Codruț în *Proza lucidităţii expresive şi pătimaşe* (2004), cronică la *Ul Baboi şi alte povestiri*: „Din perspectiva cititorului basarabean, oricât ar dori să escamoteze pulsiunile de dragul obiectivităţii critice, acest demers estetic, cu certe ascendenţe etice, răspunde revoltei pe care el însuşi o resimte. Autoarea nu face mişto, cum se spune, de lumea în care trăieşte, sporindu-i deriziunea, adică promiscuitatea şi răul, prin relativizarea criteriilor de judecată, ci alege calea mai dificilă şi, probabil, mai spinoasă a lucidităţii pătimaşe şi expresive” (*Ibidem*).

În volumul *Scrisori din închisoare și alte eseuri* de Adam Michnik, Vitalie Ciobanu descoperă veritabile probe de „luciditate și de curaj civic antitotalitar”, căci textele istoricului și eseistului polonez „pun în față o oglindă în care ne este încă frică să ne privim” (1999, p. 242). *Patria lui Michnik* (1997) este o invitație la autocunoaștere, la o analiză obiectivă a relației intelectualului cu puterea comunistă și a acțiunilor ce au urmat după prăbușirea blocului sovietic. Experiența Poloniei este necesară pentru a înțelege „cum am luptat cu comunismul? de ce au putut *ei* și nu am putut *noi*? ce au câștigat *ei* revoltându-se, și cât ne-a costat pe *noi* laşitatea? Cum au reușit *ei* să-și învingă frica și până unde am împins *noi* stilistica autojustificării” (*Ibidem*). Pentru intelectualii polonezi, ethosul rezistenței antitotalitare se manifestă prin voința de a trăi în adevăr, ideal exprimat în cunoscuta aserțiune a lui Adam Michnik: „Patria intelectualului este adevărul”.

În numele acestui adevăr, cronicarul întocmește un îndreptar al ethosului critic, în care fiecare temă este abordată din două perspective: estetică și socioculturală/ sociopolitică. Observația îi aparține lui Eugen Lungu, care constată că în cronicile de întâmpinare, la fel ca și în eseuri, Vitalie Ciobanu se situează „între agora și estetic” (2014). O scurtă privire asupra titlurilor scoate în evidență diverse aspecte ale preocupărilor pentru „est-etică”: *Jurnalul de conștiință*, *Misterul adevăratei identități*, *Neliniștea stării de întrebare*, *Prejudecățile literare sub lupă*, *Dilemele „generației regăsite”*, *Al treilea discurs: o terapie a complexelor românești*, *Proza lucidităţii expresive şi pătimaşe, Despre neliniștea spiritului etic* etc.

BDD-A29160 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:03 UTC)

Analiza propriu-zisă a cărții constituie partea centrală în structura cronicii. Este un segment în care Vitalie Ciobanu își poate etala vocația de hermeneut, conducându-se de o regulă de aur a criticii literare, pe care tot el o formulează: „Singurul criteriu este valoarea" (2014, p. 283). Aici, el judecă literatura doar în funcție de principiile estetice, abordând opera ca pe un sistem stuctural. Ținând cont de caracterul proteic al cărților recenzate, cronicarul folosește, în fiecare caz, un instrumentar specific genului, speciei, stilului sau curentului literar pe care și le asumă. Un exemplu concludent este recenzia la romanul *Pactizând cu diavolul* de Aureliu Busuioc, despre care afirmă că „așează în fața conștiinței scriitorului problema *relației sale cu adevărul*" (Ciobanu, Vitalie 2001, p. 160). După ce propune în preambulul cronicii o prezentare generală a activității romancierului, Vitalie Ciobanu realizează o lectură tematică a romanului, urmărind cum sunt explorate probleme ca relația omului cu puterea sovietică sau limitele dragostei. Pentru a putea vorbi despre „anamneza pervertirii morale a unui intelectual basarabean în anii '50" (Ciobanu, Vitalie 2001, p. 156), criticul analizează romanul din perspectiva tehnicilor narative (amintirea, mărturisirea), a speciilor încorporate (jurnalul, scrisorile), a portretului moral al protagonistului, Mihai Olteanu, dar și al altor caractere: „contele S., un aristocrat rus alb întemnițat de comuniști, o proprietăreasă inimoasă, primii demagogi komsomoliști, muncitorul necalificat (amator de relaxări bahice), redactorul-șef al ziarului de partid unde lucrează Olteanu – un tip frust și cinic, dar complexat în fața intelectualului de școală veche – și, bineînțeles, securistul în dublă ipostază: de ipocrit insidios și de brută perfidă" (Ciobanu, Vitalie 2001, p. 159). Tipologia elaborată surpinde protagonistul într-o capcană a caracterelor umane, singura scăpare fiind redactarea unui jurnal în care să transmită posterității mărturii pentru un eventual act de justiție.

Instituirea unui registru obiectiv al analizei se produce în scopul evitării excesului de subiectivitate în actul critic. Exemplară este aici observația criticului din preambulul cronicii *Neliniștea stării de întrebare* (1997), în care subiectivitatea devine un însemn al partizanatului critic: „Aș acuza chiar această proximitate cotidiană, accesibilitatea comunicării cu amicii într-ale scrisului, capcanele familiarității excesive care au darul să deturnneze imixtiunea interesată, profesional vorbind, în universul artistic al celui din preajma ta, împingându-ți condeiul pe căi mai facile (și înșelătoare), acolo unde spiritul critic adesea capotează în fața umorilor dezlănțuite" (Ciobanu, Vitalie 2001, p. 117). Ca urmare, un critic profesionist este acela care reușește „distanțarea de obiectul/subiectul comentariului". Aceasta nu înseamnă că Vitalie Ciobanu nu scrie despre cărțile colegilor de generație, or criticul se grăbește să explice că observațiile sale nu cad sub incidența unor partipris-uri, chiar dacă „apropierea pe care o ai față de autor, cunoașterea pre-existentă a omului și a... antecedentelor sale literare îți poate afecta limpezimea analizei și diminua valabilitatea verdictelor emise" (*Ibidem*). Scriind despre *Violoncelul și alte voci* de Grigore Chiper, Vitalie Ciobanu își afirmă convingerea că integritatea judecăților sale nu este amenințată de apropierea de autorul

BDD-A29160 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:03 UTC)

cărții, căci el nu încetează să se conducă de aceleași „exigențe critice" cu care sunt abordate cărțile altor autori. Prin urmare, ceea ce îl interesează în astfel de situații este „valoarea cărții" (Ciobanu, Vitalie 2001, p. 177), considerată o unitate de măsură a adevărului pe care îl poate exprima criticul în demersul său.

Adecvarea comentariului la esența și limbajul cărții se observă în fiecare cronică, fie că abordează jurnale, memorii, cărți de critică literară, de eseuri literare, filozofice, sociologice sau politice. Pe același versant al scriiturii critice, semnalăm că rigurozitatea și discernământul critic salvează comentariul de cădere în capcanele apologiei, scoțând la iveală inadvertențele admise de autorul cărții. Emilian Galaicu-Păun, autorul culegerii *Poezia de după poezie*, este amendat pentru *abordarea tendențioasă* a cărții lui Nicolae Spătaru, dar și pentru „repetitivitatea mijloacelor", pentru construcția unor „fraze interminabile" și pentru omisiunea lui Vasile Gârneț din *Auto-Portretul de grup* al ultimului deceniu liric. Nici Mircea Cărtărescu nu a scăpat de privirea scrutătoare a cronicarului de la *Contrafort*, romanul *Orbitor. Aripa stângă* fiind acuzat de „lipsa componentei morale asociate discursului auctorial". „Anistorismul lui Cărtărescu, continuă cronicarul în *Un tot „parțial"* (1997), manierismul afișat, autobiografismul aseptic și fabulos este mai greu de acceptat – este sentimentul meu profund –, când suntem cufundați în istorie până la gât. Această experiență traumatizantă încă se cere asimilată, conștientizată, exorcizată, pentru a putea privi cu detașare experimentul estetic pur. Fără o miză morală, istorică, politică, socială, capabilă să întregească orice perspectivă existențială valabilă, expresivitatea care nu privește dincolo de spectacolul fascinant al posibilităților sale ne va oferi fatalmente un *tot parțial*" (Ciobanu, Vitalie 1999, p. 240).

La nivelul stilului, cronicile emană sobrietate și claritate, deoarece criticul preferă să scrie într-un „limbaj limpede, inteligibil", evitând astfel, „excrescențele, asperitățile, nedesăvârșirea formală a unui text" (Ciobanu, Vitalie 2014, p. 291). De altfel, Maria Șleahtițchi susține că Vitalie Ciobanu „stăpânește unul din cele mai moderne limbaje critice din generația pe care o reprezintă" (2007, p. 90). Ideea este susținută și de Andrei Țurcanu care crede că *rigoarea și temperanța* din discursul criticului contribuie la modernizarea discursului critic (2017, p. 43).

Moravurile timpului și ale spațiului în care trăiește Vitalie Ciobanu devin subiecte ale textelor sale, autorul încercând să surprindă caracterele esențiale ale unei Basarabii în tranziție sau în fața angoaselor începutului de mileniu trei. Uneori, se recurge la o lectură transnațională a acestor caractere, geografia fiind extinsă pentru a pune în valoare „dramul de universalitate, aderența la o comunitate de spirit ce transcende provincia natală" (Ciobanu, Vitalie 1999, p. 289). Textele sale configurează un proiect constructiv de modelare a fizionomiei morale a epocii, căci ele captează problema, îi subliniază nu doar limitele, ci și perspectivele, ceea ce presupune o șansă reală la reabilitare, la ieșirea de sub zodia frustrantă a *fricii de diferență*.

BDD-A29160 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:03 UTC)

Referinţe bibliografice

1. CIOBANU, Vitalie. *Anatomia falimentului geopolitic: Republica Moldova.* Iași: Polirom, 2005. 408 p.

2. CIOBANU, Vitalie. „Est-etica" Monicăi Lovinescu în Basarabia. În: *Radio Europa Liberă*, 18 noiembrie 2013 – https://www.europalibera.org/a/25172122.html (accesat la 04.08.2018).

3. CIOBANU, Vitalie. *Frica de diferență. Articole, eseuri, cronici literare.* București: Editura Fundației Culturale Române, 1999. 302 p.

4. CIOBANU, Vitalie. Proza lucidității expresive și pătimașe. În: *Contrafort.* 2004, nr. 5-6 (115-116), mai-iunie, p. 4.

5. CIOBANU, Vitalie. Psihanalistul în arenă. În: *Contrafort.* 2004, nr. 10-11 (120-121), octombrie-noiembrie, p. 4.

6. CIOBANU, Vitalie. *Scribul în grădina fermecată. Jurnal de lectură.* Chișinău: Arc, 2014.298 p.

7. CIOBANU, Vitalie. Superficialitate și inerție. În: *Semn*. 2003, nr. 1-2, pp. 7-8.

8. CIOBANU, Vitalie. *Valsul pe Eșafod.* Chișinău: Cartier, 2001. 284 p.

9. GALAICU-PĂUN, Emilian. Vitalie Ciobanu, Scribul în grădina fermecată În: *Radio Europa Liberă*, 22 decembrie 2014 - https://www.europalibera.org/a/26753956.html (accesat la 19.08.2018).

10. GRIGURCU, Gheorghe. *Repere critice.* Chișinău: Știința, 2001. 272 p.

11. LUNGU, Eugen. O specie „gânditoare". În: *Eseuri: o antologie la zi. 2016.* Chișinău: Arc, 2016, pp. 7-14.

12. LUNGU, Eugen. [Postfață]. În: *Scribul în grădina fermecată. Jurnal de lectură* de Vitalie Ciobanu. Chișinău: Arc, 2014, coperta a patra.

13. MANOLESCU, Nicolae. *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură.* Pitești: Paralela 45, 2008. 1528 p.

14. MARINO, Adrian. *Introducere în critica literară.* Ediția a II-a, Craiova: Aius Printed, 2007. 452 p.

15. MUȘAT, Carmen. [Postfață]. În: *Valsul pe Eșafod* de Vitalie Ciobanu. Chișinău: Cartier, 2001, coperta a patra.

16. ȘLEAHTIȚCHI, Maria. *Cerc deschis. Literatura română din Basarabia în postcomunism.* Iași: Timpul, 2007. 216 p.

17. ȘTEFĂNESCU, Alex. *Istoria literaturii române contemporane. 1941-2000.* București: Mașina de scris, 2005. 1178 p.

18. ȚURCANU Andrei, CORCINSCHI Nina. *Cartea din mâna lui Hamlet*. Chișinău: Cartier, 2017. 202 p.

BDD-A29160 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:03 UTC)